№ 31. ՕԳՈՍՏՈՍԻ 8. **1874** ՕԳՈՍՏՈՍԻ 8. № 31.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ. կէս տարվանը 3 րուբլ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ումից պէտք բաղկանայ քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովը:—Ներքին տեսութիւն. Տէրութեան կարգադրութիւններ. Նամակ Բագուից. Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. Սպանիա. Գերմանիա. Ամերիկա. Արտաքին լուրեր.—Խառն լուրեր.—Յայտարարութիւններ.—Բանասիրական. Վենետկի Մխիթարեանք.

ՈՒՄԻՑ ՊԷՏՔ ԲԱՂԿԱՆԱՅ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Էհա խօսքը, որ այս րոպէիս ամեն տեղ լսվում է Թիֆլիսում, ահա հարցը որ ամեն բերանից առաջարկվում է....

Մեր բարձր ուսում ստացած երիտասարդութիւնը պատասխանում է՝ 'ի հարկէ մեզանից, երիտասարդներից....

Հին սերունդը, հարուստ տանտէրերը, արհամարհական ժպիտ գցելով երիտասարդութեան վրա, մտածում են՝ 'ի հարկէ ոչ ձեզանից, բարձր ուսում ստացածներից, այլ մեզանից, փորձված մարդիկներից....

Երիտասարդութիւնը որ շատ բնական է համարում թէ ինքն աւելի զարգացած, հասկացող, գործունեայ կարող է լինել, քան թէ հին սերունդը, մի և նոյն անհամբերողութեամբ և ատելութեամբ նայում է իրանից աւելի նոր, առաջադէմ գաղափարներ ներկայացնող երիտասարդութեան վրա, ինչպէս որ պառաւները նայում են իրան վրա....

Մեր երիտասարդութիւնը չէ նկատում, որ նա աւելի նոր, առաջադէմ մտքերի վերաբերութեամբ նոյն բթամիտ, յետադէմ և արգելք դնող ոյժ է ներկայացնում, ինչպէս որ պառաւները իրան դէմ....

Ովքեր պէտք լինեն ձայնաւորներ....'Ի հարկէ նոյն Թիֆլիսցիներ, նոյն քաղաքացիներ, քանի մի նոր մտած անձերի աւելութեամբ, քանի մի չընտրված հիների բացառութեամբ: 'Ի հարկէ նոր քաղաքային վարչութեան համար միանգամից ձևել մարդիկներին չենք կարող: Կը լինեն մեծ մասամբ նոյն մարդիկը, այն զանազանութեամբ միայն, որ նոր մտած տարրի օգնութեամբ կարելի կը լինի այլ կերպ կազմակերպել ժողովը, այլ ուղղութիւն տալ նորան:

Թիֆլիսցիները յիշում են, որ Բուկոի գործի ժամանակ ոչ մինը պատգամաւորներից չը գտնվեցաւ, որ կարողանար ստուգել Լոնդոնից ստացած Ֆրանսիական նամակների թարգմանութեան ճշգութիւնը կամ անճշգութիւնը: Թիֆլիսցիները յիշում են, որ ոչ մինը ձայնաւորներից չը բողոքեց Տէխնիկական ընկերութենից ներկայացրած արուեստագործական ուսումնարանի մասին ծրագրի դէմ, մինչև որ չը բողոքեց տեղական հայոց վրաց և ռուսաց լրագրութիւնը: Թիֆլիսցիները յիշում են որ քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովներում խօսողները երեք, չորս մարդիկ էին, իսկ մնացածները լուռ էին մնում....

Մի՞թէ այդ բոլորը նշանակում է, թէ Թիֆլիսում լուսաւորված մարդիկ չը կան, կամ որ ձայնաւորներից լուռ մնացողները անպէտք մարդիկ են....

Այդ բոլոր անախորժ երևոյթների պատճառը ձայնաւորների մէջ համերաշխութեան բացակայութիւնն է, և մի և նոյն կազմութեամբ դարձեալ կարելի էր բան անել, եթէ ձայնաւորներից անտարբերները որ և է ուղղութեան ենթարկվէին, եթէ պատգամաւորները հասարակական նշանաւոր հարցեր վճռելու համար չը ներկայանային ընդհանուր ժողովը անպատրաստ....

Սորա համար միակ միջոցն է՝ հարցի նախապատրաստական քննութիւնը առանձին խմբերում ընդհանուր ժողովի մէջ հարցը քննելուց և լուծելուց առաջ: Այդ լինում է ամեն տեղ, և առանց սորան չէ կարելի:

—Ես այդ բանի հետ համաձայն չեմ, ասում է մեզ մի որ և է իրան բարձր ուսում ստացած կարծող, նախանձի և անընդունակութեան հերոսներից մէկը:

Կարծես թէ նա իրաւունք ունի այն բանի հետ համաձայն չը լինել, որ չէ հասկանում, որ չէ տեսել, որ չէ ուսումնասիրել....

Նշանաւորը այն է, որ նախանձի և անընդունակութեան բարձր ուսում ստացած կարծեցեալ պառաւ երիտասարդութիւնը պահանջում է փորձված իրան անուանվող պառաւներից յարգանք դէպի իր հմտութիւնները,—իսկ ինքն ստահակ է անում ամեն նոր միտք, և վրդովվում է երբ նրանից էլ պահանջում ես յարգանք դէպի Եւրոպայում ընդունված, գործ դրվող և շօշափելի պտուղներ բերող հասարակական գաղափարները և ձևերը:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ *)

ՆՈՐԻՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ԿԱՅՍՐԻՑ նոյեմբերի 22-ին, 1873 թւի Պետական Խորհրդի ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ հաստատված կարծիքը, ուսումնարանական մասին կազմակերպութեան վերաբերութեամբ Կովկասում և Անդրկովկասում:

Յօդ. 8. Կառավարութիւնը բոլոր արքունի գաւառական և սկզբնական ուսումնարանների, նոյնպէս հասարակական և մասնաւոր ուսումնարանների, նմանապէս Հսկողութիւնը (վերադիտողութիւն) այլադաւան եկեղեցական ծխական ուսումնարանների վրա յանձնել՝ Թիֆլիսի նահանգում, այս նահանգի ժողովրդական դպրոցների վերատեսչին և առանձին նրա մօտ եղած օգնականին,—իսկ կովկասեան և անդրկովկասեան միւս նահանգներում և գաւառներում՝ ժողովրդական դպրոցների տեսուչներին: Մի և նոյն ժամանակ տարածել բոլոր վերոյիշեալ ուսումնարանների վրա Կայսրութեան մէջ գործադրուած օրինադրութիւնները պարտաւոր դասատուութեան մասին՝ ռուսերէն լեզուի բոլոր ուսումնարաններում, իսկ ռուսաց պատմութեան և ռուսաց կայսրութեան աշխար-

*) Առաջարկում ենք ընթերցողին հետևեալ քաղվածքներ ուսումնարաններին վերաբերեալ Բարձրագոյն հաստատված կանոնադրութենից:
Խմբ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԵՆԵՏԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՔ

„Ինչպէս է կոչվում այն կղզին մութ կարմիր շէնքերով և գեղեցիկ նոճիներով, որք որոշ որոշ բարձրանում են միջօրէի լուսին—ինչ հոյակապ, բայց և քնքոյշ տեսարան."

—Արևելագէտ մարդիք և դեռ այցելութիւն չէք արել Ս. Ղազարու, պատասխանեցի ես պատահմամբ իմ հետ գտնուող գիտնականին, որ Վենետկից Լիդօ դիմող շոգենաւի վրա իմ մօտ կանգնած՝ վերևի հարցն ուղղած էր ինձ զուիցերական բարբառով. Թողէք ձեր չուն դէպի Լիդօ և սորա փոխարէն եկէք իմ հետ այն կղզին, որ այս օրուայ ճանապարհիս նպատակն է. Անտեղ ոչ թէ միայն հարուստ բովանդակութեան շինուածների և սիրուն պարտէզների վրա ձեր աչքերն յագեցնելու առիթ կունենաք, այլ և սեաւզգեստ վարդապետներ կտեսնէք, որք ահա խոկոյն աշակերտների հետ միասին վանքին պատկանեալ նաւակով մեր կողքից անցան և իւրեանց տարօրինակ հնչմամբ ասես թէ ձեր ուշադրութիւնը գրգռեցին.

Առաջարկութիւնս ընդունվեց և հազիւ թէ մեր շոգենաւն իւր փոքրաթիւ ուղևորները թողել էր Լիդօի մէջ, որոյ մերկ ափերն չէին հրապուրում ընդ երկար այնտեղ մնալու գարնանային սառ հողմին, և ահա մեք շարունակեցին մեր չուն ծովակի վրայով. Այս առաջին անգամն չէր իմ Ս. Ղազար գնալս, որ լեզուագիտական պարապմունքներիս պատճառով առանձին իմն նշանակութիւն և գին ունէր ինձ համար, ես գիտէի որ միշտ կարելի էր վանք երթալու հնար գտնել. Թէև Գվէլ-Ֆելզի ամենայն մասամբ պատուական ուղեցոյցի մէջ այս կղզին միայն մանր տառերով յիշուած է և խորհրդաւոր աստղանիշներ չունի բազմաթիւ ճամբորդների մտադրութիւնը յատկապէս իւր վրա բևեռելու համար, սակայն և այնպէս սոսկ այնտեղ յաճախող անգլիացի և ամերիկացի եկաւորների պատճառով վանքի ճանապարհը կարող չէր անյայտ մնալ Վենետկի շահաւէր թիաւարներին. Ուստի այն թիավարներից մին իւր մակոյկի առագաստներն պարզած՝ անդունդի վրայից քաջ սահելով՝ մի րոպէին տարաւ մեզ ի կղզի, ուր նոյն իսկ պահուն մի անգլիական ընտանիք ևս միացաւ մեզ վանքի դրան առջև. Սոքա մտան անգլիերէնի հմուտ մի վարդապետի առաջնորդութեան տակ, իսկ մեք, երբոր դռնապանն իմացաւ որ գերմանացի էինք, մի այլ պատեր ստացանք իբրև ուղեցոյց, որ բաւականին ազատ խօսում էր ֆրանսերէն, թէև սաստիկ իտալական արտասանութեամբ.

Ընկերս գնաց սորա հետ տեսնելու հայերէն ձեռագիրներով, անդրիներով ու մումիաներով հարուստ մատենադարանը, պարտիզի սաղարթաւոր ճեմելիքը, Նօվելլիի «Տէրունական ընթրիքով» զարդարուած շքեղ սեղանատունը, տպարանը, գօթական ոճի եկեղեցին, ուր հանգչում է վանքի հիմնադիրն Մխիթար, և վերջապէս խոհանոցի արձակ սրահները, որք մխիթարեանների բոլոր հաստատութեանց նման արդի պերճութեամբ շատ աչքի են զարնում. Իսկ ես այս տեսութեան արժանի բաներն արդէն ճանաչելով, իսկոյն մտայ թանգարան, ուր կարելի է տեսնել և գնել ըստ մեծի մասին հայերէն՝ նոյն իսկ գիտնական աբեղաներից յօրինեալ և նոյն իսկ Ս. Ղազար տպեալ գրքերը.

Վանական աշխատասիրութեան պանծալի արդասիք. Այս վարդապետներն հեռաւոր հայրենեաց գրականական գործունէութեան կենտրոն են շինել իւրեանց վանքը և միջնադարեան հոգու դէմ ուղղեալ նոր ժամանակիս ամենասուր զէնքերից մին յաջողութեամբ բանեցնելով՝ նոյն դերն են բռնել հայոց գրականութեան մէջ, որ բռնած էին առ մեզ միջին դարերի հոգևորականք, երբ իւր բնական դաշնակցից, այսինքն՝ տպարանից թափուր մատենագրութիւնը միանգամայն նոցա ձեռքն էր գտնվում, զի նոքա միայն գիտէին կարդալ ու գրել. Սակայն ի պատիւ մխիթարեանց պէտք է ասել որ իւրեանց մամլից դուրս ելող գրքերի մէջ նոքա բնաւ թշնամի չեն հանդիսանում նոր դարուս յառաջադիմութեան. Այս գրքերի մեծագոյն մասն աստուածաբանական և խրատական է, մասամբ իւրք որոշուած լինելով միսիօներների գործածութեան համար, որոց կրթութիւնը նոքա իւրեանց գլխաւոր նպատակներից մինն են համարում, այն կարգի մատեաններին վերաբերում է, զոր օրինակ, տպագրական հազուագիւտներից մին, զոր նոքա սիրով ցոյց են տալիս օտարներին, կուզեմ ասել Ներսէս Կլայեցւոյ աղօթագիրքը երեսուն երեք լեզուներով թարգմանեալ. Բայց աշխարհական գրականութիւնն ևս վանքի հաստատվելուց ի վեր փութով մշակւում է գիտնական զբաղմանց հետամուտ երկասէր Մխիթարեաններից, ապացոյց—սոյն տեսակ գրքերի ստուար ցուցակը, որ հանգուցեալ արևելագէտն Կ. Նոյման արդէն 1836 թուին հաղորդած էր իւր «Հայոց գրականութեան պատմութեան» մէջ, որ այժմ բազում յաւելուածների կարօտ է հարկաւ. Այս ցուցակից պարզ երևում է Մխիթարեան հայ գիտնականների ազնիւ ջանքը, որով կամենում են ի ձեռն թարգմանութեան ու մշակութեան սեփականել և ապա թէ հաղորդել ազգայնոց օտար գրականութեանց նշանաւոր գործերը. Այնու ամենայնիւ նոցա մտադրութիւնն առաւել իմն ուղղուած է բուն ազգային գրականութեան վերակենդանութեան վրա. սակայն այս նպատակին դիմելիս նոքա տարօրինակ դրութեան մէջ են տեսնում զինքեանս, զի հայոց լեզուի աշխարհաբար կոչուած կենդանի ձևը հինգ ու վեցերորդ դարու դասական հեղինակների լեզուից ոչ սակաւ, բայց և դարձեալ ոչ յոյժ իմն է տարբերվում որ կարող լինէր ռամկայինից (patois) չափ մի բան համարուել, և զի սա չէ կարող իտալերէնի, ֆրանսերէնի և կամ լատիներէնից ծագեալ միւս լեզուների պէս մայրենի բարբառի տեղ ի գրականական լեզու վերածուիլ, այլ նոր յունարէնին համասար է գալիս, ուստի և Մխիթարեանք Քսենոֆոնի ոճին հետևող կրթուած Յոյների օրինակին համեմատ՝ ամենայն ջանիւք աշխատում են հին հայոց պատմաբանների լեզուով գրելու և սորա գիտութիւնն ազգայնոց մէջ ծաւալելու. Այս երկու ուղղութեամբ ևս նոքա այժմէն իսկ գովանի արդիւնքներ յառաջ բերած են, որով հայերի մէջ չէ թէ միայն ի մասին լեզուի մաքրութեան ու ամենաբարձր դատարանի վարկ ու պատիւ յաջողած են հաղորդել իւրեանց ճեմարանին, այլ հայոց հին աստուածաբանների, պատմաբանների և աշխարհագիրների ուսումնասիրութեան համար ևս հիմք տուած են բոլոր գիտնական հայերին՝ զնոսա նոր ի նորոյ հրատարակելով և ամենքին մատչելի շինելով. Նոցա մեծ ծառայութիւնքն ի նպաստ վերակենդանութեան հին հայոց տարրի այն ժամանակ միայն կարելի է գնահատել լիովին, երբ որ մտաբերենք զօրեղ պատմական ունակութեամբ օժտեալ այս ազգի փառաւոր անցեալը, որոյ մասին վկայում են մեզ նորա պատմաբանք. Զի թէև հայոց պատմութիւնը որ իւր թէ նոցա տոհմապետն Հայկ (հայերի պատմական քանքարին պատիւ չէ բերում անշուշտ որ նոքա դեռ մինչև այժմ իբրև պատմական անձն են գիտում զնա) և Հայկի յաջորդները հիմնած են, առասպելական անցելոյ մթութեան մէջ է ընկնում և հայերի հին պատմութեան ստուգիւ յայտնի շրջանը յարատև ասպատակութեանց և օտար տիրապետութեանց հանդէս է ներկայացնում, ուր երկիրն մերթ Ասորւոց էր ենթարկվում, մերթ Պարսից, մերթ Յունաց Սելևկեան տոհմին և մերթ Պարթևաց Արշակունեան զարմին,—այնու ամենայնիւ Հայաստան ևս իւր դիւցազնական ժամանակն վայելած է. Պարթև Արշակունեաց շառաւիղից սերեալ օտար, բայց ազգային ոգի ընչող տոհմի տիրապետութեան ներքև Հայաստան ամբողջ դարեր տեղ յեղաշրջիկ պատերազմ վարեց հսկայական տոկունութեամբ՝ արևմուտքում հռոմէական կայսերների և արևելքում անմիջապէս հարևան և ոչ նուազ իմն հուժկու Սասանեանց պետութեան դէմ. սակայն այս պատերազմները չարաբաստիկ ելք ունեցան. Պարսից պատերազմի վերջին շրջանի վրա ընդարձակ տեղեկութիւնք թողած են մեզ հայոց պատմութեան նախահայրն Մովսէս Խորենացի և Եղիշէ՝ երկուքն էլ հինգերորդ դարու պատկանող և Եւրոպայի մէջ տակաւին ոչ ըստ արժանւոյն յայտնի մատենագիրք, նոյն շրջանին վերաբերում է նաև քրիստոնէութեան հաստատուելն յամբողջ Հայաստան. Կրօնական հաւանքի հետ միասին, որ զհայերն ի յամառ մարտ է ոգևորում վասն պաշտպանութեան նոր հաւատոյ ընդդէմ Սասանեան հրապաշտութեան և իսլամի, ձեռն ի ձեռն յառաջ է գալիս նա և մի աշխոյժ գրականական գործունէութիւն. Քրիստոնէական

հագրութեան այն դպրոցներում, որոնց մէջ ուսուցանվում են առ հասարակ պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը։

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ հաստատված նոյն նոյեմբերի 22-ին 1873 թ. կանոններ Ազգային Լուսաւորութեան մինիստրութեան իշխանութեան ներքոյ եղած գիմնազիաների, պրոգիմնազիաների և ռէալական ուսումնարանների ընդհանուր կանոնադրութիւնների գործադրութեան մասին կովկասեան ուսումնարանական շրջանի դպրոցների մէջ՝

Յօդ. 4. Կովկասեան ուսումնարանական շրջանի բոլոր գիմնազիաներում և ռէալական ուսումնարաններում առաջին չորս դասատուների մէջ, իսկ նոյն շրջանի պրոգիմնազիաներում նոցա ամբողջ ընթացքում, ցանկացող աշակերտներին աւանդվում են տեղական լեզուները։ Այլ թէ այս լեզուներից որոնք և ինչ չափով կարող են աւանդվել իւրաքանչիւր ուսումնարանի մէջ, որոշվում է Կովկասեան Փոխարքայից և այդ լեզուների դասատուութիւնը յանձնվում է մասնաւոր վարձով ուսումնարանների այն ուսուցիչներին, որք գիտեն տեղական լեզուները, կամ այդ նպատակով դրսից հրաւիրված այլ ոք անձանց։

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ՝ Կովկասեան ուսումնարանական շրջանի պ. հոգաբարձուին դեկտեմբերի 21-ին, 1873 թուի, № 531։

Յօդ. 10. Տեղական լեզուների դասատուութիւնը, նոցա, որք ցանկանան այդ լեզուները ուսանիլ՝ բոլոր գիմնազիաներում, ռէալական ուսումնարաններում և պրոգիմնազիաներում՝ սահմանափակել միայն պրոգիմնազիական դասատուներով։

Յօդ. 13. Այլադաւան կրօնուսոյցներին և տեղական լեզուների ուսուցիչներին ներկայ ուսումնական տարուց յետոյ, թողնել շտատից (պաշտօնական ցուցակից) դուրս, իսկ այս առարկաների դասատուութեան համար իւրաքանչիւր ուսումնարանի շտատի մէջ մացնել առանձին գումար և այդ գումարից վճարել իւրաքանչիւր դասի վարձը այն անձանց, ուրոնց յանձնված կը լինի դասատուութիւնը։ Բացառութիւնը վերաբերվում է միմիայն Թիֆլիսի գիմնազիային, որի մէջ 'ի նկատի ունենլով Հայ-Գրիգորեան դաւանութեան ուսանողների բազմութիւնը, կրօնուսոյցը մնալու է առաջվայ հիման վրա շտատի մէջ։

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Յուլիսի 5-ին ես «Թուրքմէն» նաւ նստեցայ Դարբանդումը, որ ուղևորվեմ դէպի Բագու։ Ծովը հանդարտ էր և մեր անցնելը բոլորովին յաջող եղաւ, միայն հակառակ քամու պատճառով մենք մօտ $6\frac{1}{2}$ ժամ աւելի ուշ հասանք այստեղ։

Ծովը և եզերները ոչինչ հետաքրքիր բան չառաջարկելով ոչ հասարակ տուրիստի և ոչ գէօլօգի համար, իմ ուշադրութիւնը գրաւեց ինքն շոգենաւն իր վառելու ձևի կողմից։ Երեք տարի առաջ Բագուի մէջ բնակվող մի ինժիներ մեքանիքոս պ. Լէնց, հնարել է վառարանների մի նոր ձև, որ կարելի է հեշտութեամբ նաւթի մնացորդներով տաքացնել և „Кавказъ и Меркурій“ ընկերութիւնը իսկոյն այդ գիւտից օգուտ քաղելով, յանձնել է նորան շոգենաւերի վառելը նաւթի մնացորդներով տաքացնելուն յարմարեցնել։ Այժմ կասպից ծովի տասն և երկու շոգենաւերից ինն արդէն մտցրին իրանց մօտ տաքացնելու այդ նոր ձևը, որ նոցա մօտ տասն անգամ աւելի էժան է նստում քան թէ քարածուխով տաքացնելը։ Քարածուխի մի պուդ Դօնեցից այստեղ բերելովը նստում էր 40 մինչև 50 կօպէկ և մի շոգենաւի համար ամեն ժամը հարկաւոր են 25 պուդ, իսկ նաւթի մնացորդների պուդը 5—6 կօպէկ արժէ և նորանից ժամվայ միջոցում հարկաւորվում է միայն 22—23 պուդ։ Դա մի մեծ խնայողութիւն է ուրեմն շոգենաւերի ընկերութեան համար։

Վառարանը իր ներքին մասումը նոյն է մնացել, միայն թէ դուրսից մտնում են նորա մէջ երկու խողովակներ, որոնք վերջը միանում են մէկի մէջ որ նոցանից լայն է։ Մէկի միջոցով հոսում է նաւթը իսկ միւսով անցնում է ճնշած օդը, որ իր զօրութեամբ տանում է նաւթի կաթիլներ, նոցա փոշիացնում է և երբ որ մի վառած առարկայ մօտացվի խողովակի բերանին, նաւթի հոսանքը իսկոյն վառվում է։ Խողովակների սիստէմը այնպէս յարմարեցրած է որ, եթէ հարկաւոր լինի, նորան կարելի է շարնիրների միջոցով բարձրացնել, և եթէ նաւթի պաշարը պակասեց, կրկին փայտ կամ անծխաքար վառել սկսել։

Նաւթի գործածութիւնը շոգենաւերի վերա մանաւանդ այն կողմից ուշադրութեան արժանի է, որ այդ նիւթի հետ այստեղ ոչ միայն անխնայողական, այլ և չռայլ կերպով են վարվում։ Զարմանալի տպաւորութիւն գործում է Բագու մտնողի վերա փողոցների նաւթով ոռոգանելը, աւազը փոքր ի շատէ պնդացնելու համար։ Բագու չունի բաւական ամուր քարեր, որք կարելի լինէր գործ դնել քարայատակի համար, իսկ եթէ ուզենային բերել տալ, շատ թանգ կը նստէր, որովհետև ամենամօտիկ տեղը Լէնկօրանն է, որտեղից արդէն բերել էին բոլոր հողը Բագուի այգու համար։

Այդ մեծ ծախսերը ի հարկէ անօգուտ չեղան որովհետև այս այգին միակ ապաստանն է Բագուի հասարակութեան համար ամառվայ շոգերի դէմ։ Նոյն և դուցէ աւելի մեծ ծախսեր անել քարեր բերել տալով ամբողջ քաղաքի քարայատակների համար, այնքան ներելի չէր լինել, քանի որ Բագուն փոքր, կազմվող քաղաք է դեռ ևս և ուրեմն դեռ իրաւունք չունի այնքան ծախսել, առանց շատ արդիւնաբերելու։

Ինչպէս որ Դարբանդ և Ղուբայ գրեթէ միայն տորոնով են զբաղած, այնպէս Բագուն միայն նաւթի մասին է հոգում։ Բագուի բոլոր շրջակայքը նաւթի հորերով լիքն են և ամեն օր դոցա թիւը աւելանում է։ Գլխաւոր տեղը հորերի կողմից Բալախանիա գիւղն է, ուր գտնվում է և երևելի նաւթի շատրվանը, որ պատկանում է պ. Վերմիշովի ընկերութեանը և որ մի տարի առաջ խփում էր 4—5 սաժէն բարձրութիւնով։ Այժմ նա թէև այն քանակութիւնն էլ չէ տալիս, բայց այնու ամենայնիւ դա հասնում է մինչև 5000—6000 պուդ օրական, որ մանաւանդ մեծ շահեր բերում է սեփականիչներին, այն պատճառով, որ նոքա նաւթի գործարան չունենալով, իրանց բոլոր նաւթը ծախում են գործարանատէրերի վերա և գրեթէ ոչինչ ծախսեր չեն անում ինքեանք։ Շատրվանը ամեն 20 րոպէ մինչ $\frac{1}{2}$ ժամ միանգամ է ժայթքում և այդ գործողութիւնը տեւում է ամեն անգամ մօտ 5—6 րոպէ։ Ժայթքած նաւթի քանակութիւնը շատ մեծ է, միայն թէ այստեղ ինչպէս բոլոր ուրիշ հորերումը բաղկացնող մասերից մինը, գազերը իզուր կորչում են անպէտք—նոցա հաւաքող չը կայ։ Միայն Կօկօրեվի գործարանում Սուրախանայի մէջ այդ գազերը, որոնք ուղիղ դուրս են գալիս գետնից, գործ են ածում նաւթի կաթսաները տաքացնելու համար։ Վերմիշովի ընկերութեան շատրվանը այնքան մեծ քանակութիւն նաւթի էր ժայթքում անցեալ տարի, որ մինչև որ նորան հանդարտացրին և այն դրութեանը հասցրին որի մէջ նա այժմս էլ գտնվում է, նաւթի մեծ մասը թափվեց և հաւաքվեցաւ գետնի վերա մեծ լճակներ կազմելով, որոնք մինչև այժմ դեռ կան և նոցանից մէկի վերա կայ մի նաւակ, որով անցնում են նաւթի այս լճակի մի ծայրից մինչև միւսը։

Բագու ամեն տուածներ ունի արագ և կարճ ժամանակում աճելու և մեծ արդիւնաբերող քաղաք դառնալու, որ իր նշանակութիւնը կը ստանայ մանաւանդ այն ժամանակ, երբ ճանապարհները աւելի յարմար կը դառնան և միջոց կը տան Բագուին առաւել մօտիկ յարաբերութիւնների մէջ գտնվել թէ Կովկասի այլ մասերի հետ, թէ Ռուսաստանի հետ։ Ինձ հաստատ աղբիւրներից յայտնի է, որ Թիֆլիս-Բագուի երկաթուղու նախագիծը որով երկաթուղին պէտք է անցնի Գանձակով (կարծեմ քաղաքը մօտ 2 վերստի չափ հեռու կը մնայ) արդէն հաստատված է կառավարութիւնից մայիս ամսի վերջերումը։ Միայն դեռ յայտնի չէ երբ կը սկսվին աշխատանքները։ Բացի սորանից յարակցութեան ճանապարհների մինիստրութիւնը, աչքի առաջ ունենալով, որ Ռօստով-Վլադիկովկասի երկաթուղին արդէն այս տարի վերջացրած կը լինի, վճռել է մտածել և մի ճանապարհի մասին որ Վլադիկովկասը կը կապէր Պետրովսկի միջոցով Բագուի հետ։ Այս նպատակով նա ուղարկել է ինժեներների մի խումբ 13 մարդուց բաղկացած, որոնք այժմ երեք մասերի բաժանվելով, սկսեցին քննել Պետրովսկի և Բագուի մէջ եղած տարածութիւնը։ Այս նախապատրաստական հետազօտութիւնները դուցէ արդէն երեք շաբաթվայ միջոցում կը վերջանան և նախագիծը ներկայացրած կը լինի մինիստրին։

Յուլիսի 8-ին Ա. Արծրունի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

„Русскій Міръ“ լրագիրը հաղորդում է որ քանի մի տիկիններ և օրիորդներ, հիմնվելով այն բանի վրա, որ փաստաբաններին վերաբերեալ նոր կանօնադրութեան մէջ յիշված չէ, որ կանանց սեռը իրաւունք չունի փաստաբանութիւն անել, կամե-

---

հինգերորդ դարից սկսում է հայ մատենագրութեան ամենաբեղբեղ ժամանակը, որ ընդհատմամբ մինչև աբ. դարը տևելով՝ այնչափ հոգեւորական և աշխարհական և յատկապէս պատմական գրութիւններ է յառաջ բերում, որ նոցա գերմաներէն պատմութիւնը, կուզեմ ասել Նոյմանի վերոյիշեալ գիրքը՝ թէև սա շատանում է այն գործերի միայն համառօտ բովանդակութիւնն ու անունները յիշելով, այնու ամենայնիւ մի ստուար հատոր է կազմում։ Միջին դարերին մատենագրութեան մշակութիւնը հաշմւում է Հայաստանի մէջ, կրօնական կեանքն էլ ակներև նուազում է օր ըստ օրէ սաստկացող եկեղեցական վէճերի պատճառաւ, մինչև որ հուսկ ուրեմն Մխիթար անցեալ դարու սկզբին յանկարծ վերջ է տալիս այս աղետալի թմրութեան։

Արդ կամենում եմ համառօտիւ գծագրել այս նշանաւոր մարդու կենսագրութիւնը և նորա ուխտի պատմութիւնը՝ հետևելով ի սմին հայ գրչից ծագած մի տեղեկագրի, որ այլ և այլ լեզուներով տպուած է ի Ս. Ղազար։

Մխիթար մինն էր այն մեսիական բնաւորութիւններից, որք արդէն վաղօրօք վերահասու են լինում իւրեանց վսեմ կոչման և առօրեայ պաշտօնի անձուկ պատուարները ճեղքելով՝ թեակոխում են իւրեանց ազգի հոգևոր և հոգևորական կարապետ հանդիսանալու սրբազան պարտքին։ Ծնած էր սա 1676 թ. փոքր Հայաստանի քաղաքներից մինի մէջ՝ ի Սեբաստիա, և արդէն մանկութեան հասակին լուրջ և գերազանց միտք էր ցոյց տալիս. մանկային զբօսանքներից խորշում էր և ծնողաց յորդորներին հակառակ՝ գիտական հրահանգներով և հոգևորական վարժմունքներով մարզում էր զինքը թափառիկ քարոզչի դժուար պաշտօնի համար։ Քսանամեայ հասակին ձեռնադրվում է քահանայ և նոյն ժամուն սկսում է նորա վտարանդի և տարուբեր կեանքը, այնուհետև տեսնում ենք զնա զանազան քաղաքների մէջ՝ մերթ ի հայրենիս, մերթ ի Տաճկաստան՝ միշտ զբաղեալ քարոզմամբ, վարդապետութեամբ և գրութեամբ։ Սիվասի զարհուրելի ժանտախտի ժամանակ նա հաւատարիմ է մնում իւր պարտքին և յափշտակում է քաղաքացւոց սիրտն այն անվեհեր քաջութեամբ, որով օր ու գիշեր հոգեկան ու նիւթական սփոփանք էր բաշխում հիւանդաց։ Փերայի մէջ առաջին անգամ տպում է իւր աղօթագիրքն ու դասագրքերը։ Բայց չար ժանտախտից աւելի դժուար է լինում նորան մաքանչել եկեղեցական դժտութեանց, այսինքն հայոց ազգի ժառանգական ցաւի դէմ։ Խուսափելով քինայոյզ թշնամիներից, որ նեղացնում էին զնա ի Փերա, ազգային համադաւան մասին պատկանելուն համար, նա դիմում է ի Մօրէա—նոյն ժամանակ Վենետկի հանրապետութեան հպատակ երկիրը։ Անդ հիմնում է մի նոր ուխտ, մի եկեղեցի և մի վանք։ Նոր միաբանութեան կանօնագիրը, որ յօրինուած էր բենեդիկթեան կարգի սահմանադրութեան համեմատ, Կլիմէնս ժա. պապի ձեռքով հաստատվում է և մխիթար դառնում է առաջին աբբա։ Սակայն նոյն միջոցին Տաճիկները յարձակվում են Մօրէա, կողոպտում և այրում են մենաստանը և չորս վարդապետ գերի բռնած տանում են ի Պօլիս. Մխիթար ևս նոյն վիճակին կենթարկվէր անշուշտ, եթէ վտանգը գուշակելով՝ տասն և մէկ միաբանների հետ սակաւ մի առաջ Վենետիկ նաւած չլինէր 1715 թ.։ Այստեղ նա ապաւինում է հասարակապետութեան աւագանւոյն, որ զկնի երկամեայ բանագնացութեանց որոշում է նորան ի բնակութիւն քաղաքից կէս ժամ հեռու գտնուող Ս. Ղազարու կղզին, ուր այն ժամանակ միայն մի քանի հատ թշուառ ձկնորսական հիւղեր կային և մի քայքայեալ եկեղեցի։ Միջին դարերում այնտեղ քաղաքային հաշուով շինուած մի դարմանոց էր եղել բորոտների համար, բայց այս ի հնումն գրեթէ համասփիւռ ժանտի անհետանալուց յետոյ դարմանոց արդէն աւերակ դարձած էր։ Այս ամայի կղզին Մխիթարի և նորա յաջորդների ձեռքի տակ վայելուչ վանական շէնքերով և պարտէզներով զարդարվում է. նա նորոգում է եկեղեցին ըստ գոթական ոճի և յարդարում է պայն ըստ պիտոյից հայոց պաշտաման, որ յունարէնին շատ նման է։ Սակայն ընկերների հետ այս դիւր ու հանգիստ ապաստանը յօրինելիս՝ Մխիթար չէ մոռանում իւր աւելի վսեմ նպատակները, այլ իւր ամբողջ ազգի կեանքը վերանորոգելու ուխտած լինելով՝ միշտ ջան է գործում հասնել այս վախճանին թէ վանքի մէջ արագ բազմացող նորամուտների կրթութեամբ և թէ աշակերտների հետ շարադրած մատեաններով, որք նորա տպարանի մէջ իսկ լոյս տեսնելուց յետոյ՝ իսկոյն ճանապարհ են բացանում ամեն ուրեք, ուր որ կային ընդ սփիւռս ապրող հայոց ազգի զաւակունք։

Տակաւին Մխիթարի կենդանութեան ժամանակ նորա վանքը հայոց ազգի մտաւորական միջավայր է դառնում, և երբ նա 1749 թ. կնքում է իւր բազմաջան օրերն՝ ի պատիւ նորա մխիթարեան կոչուած միաբանութեան մէջ չեն պակասում այնպիսի աշակերտք և յաջորդք, որք ռաբունւոյ շաւղին հետևելով՝ իբրև վարժապետք և մատենագիրք գործունեայ են հանդիսանում թէ Ս. Ղազար և թէ այնուհետև ի Վիեննա հաստատուած վանքում։ Վարժապետութեան համար Մխիթարեանց առջև այս տարուս սկզբին աւելի լայն ասպարէզ է բացվում, երբ Մադրասի երկու հարուստ հայերի հոյակապ նուիրատուութեամբ երկու նոր մխիթարեան դպրոցներ են շինվում ի Վենետիկ և ի Փարիզ։ Այս դպրոցների ըստ մեծի մասին ականաւոր ընտանեաց պատկանող աշակերտները Տաճկաստանի և Պարսկաստանի մէջ արդէն շատ անգամ կարևոր պաշտօնների հասած են որպէս դիվանագէտք և դրամատէրք և զինուորականք։ Ի մեծարանս մխիթարեանների յաջողակ գործունէութեան հռոմէական աթոռը 1804 թ. արքեպիսկոպոսութեան աստիճան շնորհեց կառավարիչ աբբային և սորա յաջորդներին։ Փոքր ինչ յետոյ, երբ Նապօլէօն առաջնոյ հրամանով բոլոր իտալական վանքերի վրա փականք դրուած էր, միաբանութեանը յաջողեցաւ զերծանել այս վտանգից ճեմարանի տեւողութեան կրելու իրաւունք ժառանգելով, որում նա արդարև լիովին արժանի էր իւր բազմադիմի գիտական վաստակների շնորհիւ։ Այս օրից սկսեալ Մխիթարեան միաբանք՝ իբրև ակադեմիայի անդամք՝ նկատում են նմանող լինել սոյն տեսակ ուսումնական ընկերութեանց՝ մի առանձին բանասիրական ամսագիր հրատարակելով (Բազմավէպ) և պատւոյ վկայագիրք բաժանելով այնպիսի օտարականաց, որք վերոյիշեալ Կ. Նոյմանի, Լորդ Բայրոնի, Սիլվէստր դը Սասիի և այլոց պէս՝ արժանիք գրուած են հայոց լեզուի ու գրականութեան ուսման մէջ։

Ամբողջ միաբանութիւնն գոյանում է այժմ 60-ի չափ աբեղաներից և մի քանի աշխարհականներից։ Նոցա արդիւնքների գլխաւոր աղբիւրը գրատպութիւն է։ Ի միտ առնելով թէ ինչ մեծ քանակութեամբ են տարածվում առ մեզ հոգեշահ կոչուած գրքերը, պէտք է եզրափակել որ Մխիթարեանք ևս այս տեսակ մատեաններ սփռելով չորս միլլիօն հաշուող հայերի մէջ՝ բնաւ վատ առևտուր չեն անում։ Ունին հարկաւ պատմական ու բառագրական մեծագին մատեաններ, որք ոչ շահու ակնկալութեամբ տպուած են, սակայն և այնպէս ես ինքս առիթ ունեցայ գրավաճառական հաշուեպարութեան մի զուարճալի յատկութիւն նշմարել նոցա վրա։ Երբ հարցրել էի իմ պարզուկ ու համեստ առաջնորդից, թէ ով էր արդեօք թանգարանի մէջ դրուած 1870—71 թ. ֆրանսո-գերմանական պատերազմի եռահատոր պատմութեան հեղինակը, ի զարմանք իմ պատասխանեց, թէ ինքն էր և թէ ֆրանսիական և իտալական լրագիրների նիւթին հետևելով, յօրինած էր զայն (ուրեմն ով գիտէ թէ ինչ սուտերով լի է այն գիրքը, ասացի ես ինքս ինձ)։—«Սակայն այս գործը մեզ ձեռք չտուաւ, յարեց վարդապետը. աւասիկ հատորներն մնացել են անվաճառ»։— Մի այլ վարդապետի ասելով՝ միաբանք աւելի շահ ստանալու յոյս ունեն Գրիմմի ընտանեկան առակների թարգմանութեամբ, մանաւանդ զի ժողովրդական գրականութեան այս ճիւղը դեռ ծանօթ չէ հայերին։

Իմ առաջնորդս—սա էր հայր Խաչերեան ուսումնական վարդապետը—հաղորդեց ինձ, որ նա արդէն աւարտել է հայոց գրականութեան ընդարձակ պատմութիւնը և շուտով տպելու է զայն։ Այս տեղեկութիւնն էլ ընդունելուցս յետոյ՝ ես խնդրեցի զնա մտցնել զիս լորդ Բայրոնի սենեակը, ուր կրկին միացայ ընկերիս հետ։ Նա զբաղած էր հայ ձեռագիրների հետազօտութեամբ, որք շատ սիրուն գրուած և յոյժ վառվռուն գոյներով սքանչելի նկարուած են։ Երկու հազար օրինակ համարող այս ժողովածոյն քանակութեամբ ևս երևելիներից մինն է՝ տեղի տալով ըստ թւոյ միայն Էջմիածնի ձեռագիրների հաւաքումին, որն որ Մխիթարեանց ասելով չունի այնպիսի նշանաւոր

ում են խնդրել թոյլ տալ նրանց հարցաքննութիւն տալ մասնաւոր փաստաբանութեամբ պարապելու նպատակով վկայագիր ստանալու համար։

* * *

Մենք լսում ենք որ Քաղաքային Վարչութիւնից ընտրված մասնաժողովը պատրաստել է ընտրողների ցուցակները և շուտով հրատարակելու է։

* * *

„Моск. Вѣд.“ լրագրում տպվեցաւ մի հետաքրքիր նամակագրութիւն Դաղստանից այն ծծըմբային հանքերի մասին, որ նկարագրած էր և «Մըշակի» մէջ դոկտոր Անդրէաս Արծրունի։ Հեղինակը պայծառ ապացոյ է խոստանում կովկասեան արդիւնքին։

* * *

Այս օրերս եկաւ մեր քաղաքը Ս. Պետերբուրգի հայոց լեզուի պրոֆէսոր պ. Ք. Պատկանեանը։ Նա այստեղից ուղեւորվում է արտասահման և մասնաւորապէս Լօնդօն, որտեղ մասնակցելու է արեւելագէտների միջազգային ժողովին, որպէս Ս. Պետերբուրգի համալսարանի պատգամաւոր։

* * *

Ուշադրութիւն ենք դարձնում մեր ընթերցողին այս համարում տպված գերմանական „Allg. Zeitg“ լրագրից թարգմանած Մխիթարեանների վերաբերութեամբ յօդվածի վրա։

* * *

Մեր Երեւանի մշտական թղթակիցը գրում է մեզ՝ այս օրերս Գարաչիչագի և Երեւանի ճանապարհի մէջ մի երեւանցի հայ երիտասարդի մարմին են գտել սպանված։ Այդ մասին սկսվել է քննութիւն, իսկ չարագործները մինչև այժմ յայտնի չեն։ Բացի այդ մարդասպանութենից մի քանի օր առաջ Եղուարդ գիւղի և Երեւանի ճանապարհում երկու հայ սպանվել են թուրք աւազակներից։

* * *

Երեւանից գրում են մեզ և հետեւալը՝ այս տարի խաղողը բաւական առատ էր, բայց նորերումս եկած կարկուտը շատ մեծ վնաս տուեց այգիներին։

* * *

„Тифл. Вѣстн.“ լրագրին Ղզլարից հաղորդում են որ ապրիլ 29-ին կայացած վճռի հիման վրա քաղաքը դիտաւորութիւն ունի խնդրել կառավարութենից ռէալական ուսումնարան բանալու թոյլտուութիւնը գինեգործական և այգեգործական բաժիններով։ Քաղաքը նշանակում է միանուագ 7 հազար րուբլ և նոյնքան տարեց տարի։ Թէրքի զօրքի վարչութիւնը իր կողմից նշանակում է 4 հազար րուբլ։ Բացի սորանից քաղաքը ընծայում է դպրոցին երկու քարաշէն տուն և 50 դէսիատին հող ֆէրմայի համար։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍՊԱՆԻԱ

Սպանիայի մարշալ, հիւսիսային զօրքերի գլխաւորը Կօնչան սպանվեցաւ Էստէլլայի տակը, նորա զօրքերը յետ քաշուեցան և սրա հետեւանքն այն էր, որ առանց այն էլ յանդուգն Կարլօսեանները աւելի համարձակութիւն ստացան և նրանց զօրքերի գլխաւորներից, մինը հրամայեց սպանել Սպանիացի գերիների թըւում և կապիտան Շմիդտին, որը գերմանացի էր և մի և նոյն ժամանակ նշանաւոր լրագրերի պատերազմական թղթակից։ Որ խառնուի արդեօք այս առիթով Գերմանիան Սպանիայի գործերում,—չը գիտենք. այսքանը միայն յայտնի է, որ գերմանական լրագրերը սպառնում են Կարլօսեաններին և առաջարկում են տէրութեանը վրէժխնդիր լինել կապիտան Շմիդտի մահուան համար։

Օրերումս նոյն Կարլօսեանները, դօն-Ալֆօնսօ ինֆանտի առաջնորդութեամբ վերցրին Կուէնսա քաղաքը։ Նոքա վերին աստիճանի անգթութեամբ աւերեցին քաղաքը, սպանեցին կանանց և երեխանց և 700 հոգի գերի վերցրին, որոնց յետոյ կառավարութեան զօրքերը յետ խլեցին։ Այդ քաղաքի դժբաղդ բնակիչներից մի քանիսը պատսպարուել էին տեղի ծերունի եպիսկոպոսի մօտ և երբ այս վերջինը խնդրել էր դօն-Ալֆօնսի կին դօնա-Բլանկայից, որ նա ազատէ իր մօտ եկած մարդկերանցը, այս տիկինը պատասխանեց. „շընորհակալ եղիր, որ դու էլ մի և նոյն վիճակին չ'ենթարկուեցար“։ Այսպիսի վայրենի, անգութ մարդիկ գտնում են հովանաւորութիւն Ֆրանսիայի կողմից։ Թէպէտ այդ հովանաւորութիւնը բացարձակ չէ, բայց միթէ չէ նշանակում պաշտպանել մի պատերազմող կողմ, երբ մի կառավարութիւն թողնում է անցնել իւր սահմանը նորա գլխաւորներին և զօրքերին, երբ նա թոյլ է տալիս իւր սահմանից անցկացնել զէնքեր, որոնք պիտի գործ դըրուին մի բարեկամ կառավարութեան դէմ։ Այս ամենը անում է Ֆրանսիան և մարշալ Մակ-Մահօնի կառավարութիւնը ներողամիտ աչքով էր նայում այս գործին, մինչև Անգլիան ուշադրութիւն դարձրեց այս իրողութեանը և Գերմանիան պատերազմական նաւ ուղարկեց Սպանիայի ափերի մօտ։ Այն ժամանակ միայն Ֆրանսիան մտածեց իրան արդարացնել, բայց շատ թոյլ կերպով. „մենք չէինք կարող, գըրում են մի կիսապաշտօնական լրագրի մէջ, արգելել ապրել մեր հողի վրա այն մարդկերին, որոնք համակրում են Կարլոսի գործին, մինչդեռ այդ մարդիկը ոչինչ չեն անում Սպանիայի կառավարութեան դէմ և մենք մեղաւոր չենք, երբ զէնքը ստացվում է կարլօսեանների մօտ սահմանի վրա գտնուած գետի այն մասով, որ Սպանիային է պատկանում“։

Մինչդեռ այսպէս ներքին պատերազմից տանջվում է երկիրը, Մադրիդեցիք բոլորովին անվրդով կաֆէներում սպասում են լուրերի, կարծես այդ բոլոր գործերը դրանց չէ վերաբերում, իսկ զանազան կուսակցութիւնների առաջնորդները չեն էլ մտածում միանալ, վերջ տալ վնասակար պատերազմին և յետոյ պարապել իրանց գործերով կառավարութեան ձեւի առիթով։ Կառավարութեան թոյլութիւնը այն աստիճանի հասաւ, որ առաջարկութիւն եղաւ՝ հարկաւոր չէ՞ արդեօք խառնուել Սպանիայի գործերում, որի առիթով Իտալիա յայտնեց, որ նրա կարծիքով Սպանիային օգնելու ամենալաւ միջոցը՝ նորա կառավարութիւնը պաշտօնապէս ճանաչելն է։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Վերջին հեռագիրը հաղորդում է հետեւեալը՝ Ֆրանսիական „Պաշտօնական լրագիրը“ յայտնում է որ բանտարկված մարշալ Բազէն յուլիսի 29-ին փախաւ Սէն-Մարգարիտ կղզու վրա գտնվող բերդից։ Այդ առիթով նշանակված է դատաստանական քննութիւն։ Երկրորդ հեռագիր հաղորդում է որ Բազէնը արդէն հասաւ իտալական Ջէնօվա քաղաքը, և այդ տեղից շարունակեց իր ճանապարհորդութիւնը, թէև յայտնի չէ ինչ ուղղութեամբ։ Այժմ շատերը իրանց հետեւեալ հարցն են առաջարկում՝ արդեօք այդ պատահական անցք է, թէ Մակ-Մահօնի կառավարութիւնը, որ նպաստում է ամեն տեսակ միապետական ձգտումներին, որ Սպանիայում անդադար և գաղտնի կերպով օգնում է Կարլօսեան զօրքին հանրապետականների դէմ, նպաստեց և այդ փախստեանը, որ միջոց տայ Բազէնին մասնակցել պատրաստվող բօնապարտեան շարժմանը.... Մօտիկ ապագան ցոյց կը տայ որքան ուղիղ է թէ սխալ է այդ նախագուշակութիւնը։

ԱՄԵՐԻԿԱ

Ամեն տարի ընդունված է տօնել „յուլիսի չորսը“ Միացեալ Նահանգներում։ Այդ տօնը „անկախութեան յայտնելու“ օրն է (Declaration of Independance)։ Առաջին անգամ „յուլիսի չորսը“ տօնեցին 1787 թ. Ֆիլադելֆիայում, որտեղ այն ժամանակ կօնգրէսը հաւաքուեցաւ։ Ժողովրդի ներկայացուցիչները վճռեցին փակել նիստը և ձայն տալ անկախութեան յայտնելու տարեդարձին։ Առաւօտը „յուլիսի չորսին“ նրանք գնացին նահանգըստում կանգնած նաւերից մէկը, որը նրանց պատուից թնդանօթներ ցցելով, իսկ երեկոյեան քաղաքը լուսաւորուած էր։ Այն ժամանակից վեր „յուլիսի չորսը“ տօնվում է աւելի և աւելի շքեղութեամբ։ Երեւելի հանրապետութեան ամեն մի քաղաքացի աշխատում է տօնել այդ նշանաւոր օրը ինչքան կարելի է լաւ։ Դեռ տօնից երկու շաբաթ առաջ Միութեան ամեն քաղաքում և գիւղում ծախվում են ազգային դրօշակներ ամեն տեսակ

օրինակներ, ինչպէս որ ունեն ինքեանք։ Իրա՞ւ է թէ ոչ—չգիտեմ. սակայն եթէ ձեռագիրների գործածութեան, այսինքն նոցա փութաջան ուսումնասիրութեան և տպագրութեան գալու լինենք, տարակոյս չկայ որ պատւոյ առաջին տեղը պատկանում է Մխիթարեան վանքին։

Լորդ Բայրօնի բնակարանն ընդարձակ, բայց անպաճոյճ մի սրահ է, ուր անգլիական երեւելի բանաստեղծը իւր Վենետկի պալատից վանք գալով՝ մի գիտնական հայ վարդապետի ձեռքի տակ զբաղվում էր հայերէն լեզուի։ Իզուր չէր որ վարդապետն ի հաճոյս աշակերտին յատկապէս այս սենեակը տուած էր նորան, զի սորա պատուհաններից նայողի աչքն միայն բացվում է լիովին կղզւոյ պճնչելի դիրքը՝ Ռիվա Ջիօվաննիի և Փիոցենթայի հոյակապ տեսարանին դէմ յանդիման։ Ուրեմն այստեղ սիրում էր մնալ և հայերէն բառեր սերտել անգլիացի բանաստեղծ լորդը, երբ Վենետկի կառնավալի մաշող զբօսանքներից խուսափելով՝ մերթ ընդ մերթ փափագում էր հանգիստ տալ իւր սրտին. „J found that my mind wanted sommething craggy to breack upon — զգում եմ որ հոգիս մի ժայռապինդ բանի կարօտ է՝ վրէն խորտակվելու համար—գրում է նա իւր ընկեր Մուրին, և մի ուրիշ նամակի մէջ հայերէնի զբաղվելու շարժառիթն աւելի մեկնելով՝ ասում է թէ այն ժամանակ, այսինքն 1816 թ. մի այնպիսի հոգեկան վիճակի մէջ էր գտնվում, որ կարօտ էր մի խիստ աշխատութեան, որ բնաւ գրգիռ չտար իւր երեւակայութեան և անփոփ ուշադրութիւն պահանջէր։ Արդեօք որքան յառաջադիմութիւն արաւ Բայրօն հայերէնի մէջ։ Նորա լեզուագիտական ձիրքը յայտնի է, և գիտենք որ բաղում ջանիւք ալբաներէն և յունարէն ուսած էր. հայերէնին էլ—որ բնաւ գիւրին լեզուներից մինը չէ—բուն անգլիական տոկունութեամբ հետեւում էր, ծաղր անելով մի քանի ֆրանսիական երիտասարդների յողդողդութեան վրա, որք քանի մի տարի առաջ՝ մինչդեռ ի Փարիզ հայերէն լեզուի մի բեմ հաստատելու միտք կար՝ այս լեզուի դըժուարութեանց յաղթանակելու հերոսական որոշում արած էին։ „Մէկ երկուշաբթի առաւօտ, գրում է նա, բորբոքուն եռանդով ոգևորուած քսան հոգի աշխոյժ երիտասարդներ եկան այստեղ։ Իւրեանց ազգին վայել դիւցազնական քաջութեամբ մինչև հինգշաբթի կարացան դիմանալ, բայց այս միջոցին քանից տասնվեց հոգի պարտուեցան 28 տառերից—և սոցա թիւն է 38։ Պէտք է ասել որ սա այբուբէնի Վաթերլօօ էր իսկապէս“։

Տարակոյս չկայ որ Բայրօն տիրեց հայերէն գըրոյն, զի Մխիթարեանք մինչև այժմ դեռ պահած ունին նորա հայերէն ձեռագիրն և թարգմանութեան փորձերն Մովսէս Խորենացիից և ուրիշներից. սակայն Բայրօնի և հայր Աւգերեանի անուններն իւր վրա կրող այն հայերէն-անգլիերէն համառօտ քերականութեան բուն հեղինակը հարկաւ նա չէ, այլ միայն Աւգերեան։ Գոնեա նօյման, երես 285. միայն Աւգերեանից յօրինեալ մի այս տեսակ գիրք է նշանակում, առ որ Բայրօն յառաջաբան մի և եթ գրած է եղել, որն որ Հայաստանի մեծագոյն մասին տիրապետող Սուլթանի դէմ լարուած լինելուն պատճառաւ՝ տպագրութեան յարմար չէ տեսնուել։ Բայց որքան և լինէր Բայրօնի հայրենագիտութեան չափը, այնու ամենայնիւ նորա դեգերումն ի Ս. Ղազար նշանաւոր դէպք է կազմում նորա փոթորկայոյզ կեանքի մէջ, մի դէպք որ Բայրօնից աւելի մեծազարմ բանաստեղծի գրչով էլ հուշակուեց յետոյ։ Բաւարիոյ Լուդվիգ ա. թագաւորի ոգէշունչ տաղաչափութիւնը, որ նա գրած էր ի Ս. Ղազար 1841 թ. սկսվում է հետեւեալ տողերով. «Այս վանքի որմերի մէջ տիրում է մի հանգիստ, որ աշխարհ մեզ չէ տալիս այլ ուրեք. և նա որից որ այս հանգիստը վաղուց արդէն փախել էր և որ մրրկայոյզ ալեկոծվում էր աշխարհի մէջ — ինքն Բայրօն ճաշակեց զայն այստեղ, այլ չկարացաւ պահել իւր սրտում»։

Բայրօնի յարաբերութիւնքը Մխիթարեանց հետ ոչ թէ միայն թագապսակ արքայի բանաստեղծական սրտազեղութեան առիթ տուին, այլ գիտութեան ևս օգուտ բերին՝ գէթ ևս անուղղակի կերպիւ, զի այս դարուս հայերէն լեզուի, գրականութեան և պատմութեան մէջ փոքր ի շատէ արդիւնաւոր երեցող գրեթէ բոլոր արեւելագէտք նորա շաւղին հետեւելով հարկ համարեցին գէթ մի քանի ժամանակ մնալ ի Վենետիկ՝ այս կենդանի աղբիւրից քաղելու համար։ Վերջապէս և նոյն իսկ Մխիթարեանք՝ տիեզերահամբաւ բանաստեղծի պէսպէս յիշատակները վաճառելով բազմաթիւ անգլիացի և ամերիկացի հիւրերին՝ լաւ գիտցան իւրեանց նպատակին յարմար արդիւնաւորել նորա դէպքն — Էպիզօդը։ Այսպէս, օրինակի համար, նոքա վերստին տպեցին Աւգերեանի հայերէն-անգլիերէն քերականութիւնը, որ իւր ճակտին Լորդ Բայրօնի անունը կրելով անգլիացի և ամերիկացի մուշտարիներ է որսում և որ իւր գործնական յօրինուածութեան աղագաւ՝ պէտք է ասել՝ գնուելու էլ արժանի է իսկապէս։ Մի այլ վայելչազարդ ու թանգագին գրքոյկի մէջ ամփոփուած են իբրև „Lord Byrons Armenian Exercices and Poetry“ նորա վերոյիշեալ հայերէն մարզմունքը հանդերձ նորա մի քանի ոտանաւորների թարգմանութեամբ, որն որ գրքի երեսին նայելով կարելի է նորա գըրչին յատկացնել, բայց ի հարկէ աւելորդ է ասել, որ թարգմանութիւնը բնաւ նորանը չէ։

Այսպէս ուրեմն հայ վարդապետները գիտնական ձգտողութեան և ուսումնական յաջողակութեան հետ նա և գործնական հնարիմացութիւն գիտեն զուգաւորել ճարպկօրէն—բնութեան մի յատկանիշ, որ սեփական է Հայկայ զաւակներին և որ արեւելեան Յոյների դրօշմ է դնում նոցա վրա։ Ես իրաւ, ինչպէս որ Յոյներն Արեւմուտքում ի վաղուց անտի չէ թէ միայն իւրեանց հանճարով յայտնի էին, այլ և նենգութեամբ և ագահութեամբ վատ համբաւ ունէին և ունին, նոյնպէս և Հայերն չափազանց շահասիրութեան պատճառաւ նուազ սէր են վայելում աշխարհի մէջ։ Այս նկատմամբ մի առակ սեփական առած ասում է, որ մէկ հային երեք յոյն անգամ քիչ է գալիս։ Գուցէ ճշմարիտ է այս եթէ յիշենք իսլամական ճոխութեան հասած այն բազմաթիւ հայ վաճառականները, որք երեւում են աշխարհիս գրեթէ ամեն կողմերում։ Ընդունակութեամբ հայերն թէ և շատ ստոր են նախնի յոյներից, բայց իւրեանց սակաւ թւոյն նայելով՝ համարեա նոյնչափ կարեւոր դիրք ունեն բանած արեւմտեան Ասիոյ ժողովրդոց մէջ, որչափ որ բռնած էր հելլենական փոքրիկ ազգն Եւրոպայում։

Մեր գիտնական առաջնորդը կատարեալ իրաւամբ Ասիոյ ամենաշնորհալի ազգն անուանում է զնոսա, Հայաստանի աշխարհագրութեան վերաբերեալ մի փոքրիկ գրքոյկի մէջ, որ մեք գնեցինք մեկնելիս։ Այս օրուան օրս նոքա բանդագուշութեան մէջ ընկղմեալ Հնդուներից և խպառապականեալ Պարսիկներից անչափ աւելի յառաջ դիմած են, թէ և նոքա այս երկու ազգերի հետ մէկ արմատից ծագելով՝ նոցա նման պատկանում են հնդօգերմանական մեծ ընտանեաց ճիւղին։ Սակայն արդեօք կարելի չէ ենթադրել, որ նոքա ամենահին ժամանակին արդէն բաժանուած լինէին ազգութեամբ իրարու շատ մերձ Հնդուներից և Պարսիկներից։ Հայոց լեզուի հնդօգերմանական բնաւորութիւնը նախ և առաջ Բօփփ յերևան հանեց յաջողութեամբ իւր համեմատական քերականութեան մէջ, սորանից յետոյ Վիեննայի Ֆրիդրիխ Միւլլէր անուանի գիտնականն էր որ վերստին խորագնին հետազօտութեան ենթարկեց այս հետաքրքրական լեզուի յոյժ տարօրինակ զարգացեալ ձայների և ձեւերի դրութիւնը։ Սակայն ես չեմ կարող համաձայնել այն էական մտքին որին որ նա հետեւում է իւր սրամիտ յօդուածների մէջ՝ «Յաղագս ձայնից, հոլովման անուանց, լծորդութեան բայից և կանոնաց վերջավանդից հայերէն լեզուի»։ Ինձ թւում է թէ այս լեզուն իրանական բարբառների շրջանին չէ պատկանում, այլ հնդօգերմանական լեզուների մեծ արմատի առանձին՝ սեփական բաժնին վերաբերեալ՝ պարսկերէնին և հնդերէնին համադաս՝ անկախ անդամ է կազմում։ Եւ զի հայերէնի մէջ ստէպ յերեւան եկող մի քանի ձեւերը միայն Սանսկրիտից են սկիզբ առնում և ոչ թէ սորանից չեղուող հին Իրանեան լեզուից, ուրեմն նոյն իսկ Միւլլէրի չօշափելի կերպով պարզած բաղում լեզուագիտական փաստերն արդէն լիովին հերիք են ապացուցանելու, որ հայերէն լեզուն հին Իրանեանից չէ ծագում և երկրորդական ձև չէ կարող համարուել։

* * *

«Մշակի» անձուկ էջերն չեն ներում ինձ մի քանի ծանօթութիւնք անելու անանուն հեղինակի պատուական յօդուածի վրա, որ հանել եմ „Augsburger Allgemeine Zeitung“-ից. № 114, մայիսի 24։

Ժընէվ. Փ. Վարդանեան

մեծութեան՝ մեծերով տներն են զարդարում, իսկ փոքրերը առնում են երեխաները: Յուլիսի չորսին նոցա կարելի է ամեն տեղ տեսնել՝ կառավարչի գլխարկի վրա, խոտի սայլի վրա, կարտոֆէլի ամանի մօտ: Բացի դրօշակներից ծախվում են նմանապէս և ֆայերվէրկի զանազան սեփհականութիւններ, որոնց ամբողջ օրը այրում են: Կենտրոնից ամենահեռաւոր տեղիս բնակուող քաղաքացիները իրանց պարտք են համարում տօնել այդ օրը և մի բան այրել: Դեռ յուլիսի երեքին լսվում է ատրճանակների ձայներ՝ այդ հանրապետութեան փոքրիկ քաղաքացիներն են, որոնք անհամբերութեամբ փորձում են իրանց զէնքերը: Միւս օրը վաղ առաւօտից քաղաքներում լսվում են թնդանօթների սարսափելի ձայթոցներ և դրանց հետ հրացանների և ատրճանակների ձայներ, իսկ գիւղերում միայն հրացաններ են արձակում: Առաւօտեան 9 ժամին փոքր, լաւ հագնուած երեխաները 8—15 տարեկան, ազգային դրօշակը ձեռքերին անցնում են փողոցներով: Փոքր ուշ 12 ժամին գնում են հասակն առած քաղաքացիները: Այս վերջինները զօրքերի հետ միասին անցնում են Վաշինգտոնի, Ֆրանկլինի և Լինկօլնի արձանների մօտով, որոնք զարդարուած են դափնիներով և նրանց պատիւ են տալի:

Այդտեղ ամբողջ օր երաժշտութիւն է ածվում և կանայք և մարդիկ ման են գալիս և նայում են հանրապետութեան „հայրերի և ազատողների“ արձանները:

Այդ օրը գրեթէ ոչ մի ընտանիք միայն չէ ճաշում՝ առ հասարակ հաւաքվում են ծանօթներ և բարեկամներ, ճաշեր են շինում, ճառեր են կարդում, խմվում են հանրապետութեան երևելի և քաջ քաղաքացիների կենացները:

Երեկոյեան „Յուլիսի չորսը“ հասնում է իւր շքեղութեան վերին աստիճանին: Լեդլիններ և ջէնտլմէններ, փողաւէրներ և մշակներ, հարուստներ և խեղճեր խառնուած, ձեռք ձեռքի տուած ման են գալի փողոցներում: Քաղաքը այնպէս է լինում լուսաւորուած, որ կարծես նա այրվում է: Ամեն տեղ գրած էք տեսնում հետևեալ խօսքեր „Liberty“ (ազատութիւն) և „Union“ (միութիւն): Բայց ժողովուրդը ամենից շատ սիրում է իրանց ազատող Վաշինգտոնի ահագին պատկերը, որի տեսնելու ժամանակ ժողովուրդը հիանում է, ուրախանում է և իր սրտի բերկրութիւնը արտայայտում է ծափ տալով և կեցցէներ կանչելով:

Յայտնի է, որ անցեալ տարի „Յուլիսի չորսի“ համար մսխուել է 11 միլլիօն դօլար:

—Չէք կարծում դուք, հարցնում են մի ամերիկացուց, որ այդ միլլիօն դօլարները կարելի էր աւելի շահաւէտ անել՝ կարելի էր բաց անել համալսարան, հասարակական ընթերցարան, կամ մի ուրիշ բան:

—Չէ, չեմ կարծում, ոգևորուած պատասխանում է եանկին, համալսարաններ, ընթերցարաններ ամենքը չեն գնայ և մի և նոյն ժամանակ չունեն այնպիսի նշանակութիւն, ինչպէս „Յուլիսի չորսը“, որը անջնջելի տպաւորութիւն է անում երեխաների և ծերերի վրայ մարդկերանց և կանանց վրայ հարուստների և աղքատների վրայ: Ամեն տարի „Յուլիսի չորսին“ մենք ամբողջ ազգը առնում ենք կեանքի գլխաւոր դասը՝ ոչ թէ որ և իցէ վարժապետներ կամ պրօֆեսօրներ, այլ մեր երևելի հայրերը և հերոսները իրանց սեփհական օրինակով սովորեցնում են մեզ սիրել ազատութիւնը, ցոյց են տալի անկախ կեանքի անսպառ գանձերը:

Մեր երեխաները կարդալ սովորելուց առաջ կը սիրեն մեր երևելի հայրերին, որոնք մեծ հերոսութիւնով ձեռք բերին ազատութիւն և անկախութիւն:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Մասիս» լրագրում կարդում ենք հետևեալը՝ Ազգային կրօնական ժողովը իմանալով որ Չիլինկիրեան Ցակոբ անուն անձը կը յանդգնի մերթ ընդ մերթ պսակի արարողութիւն ձեւացնել Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ղաւակաց վրա, ի պաշտօնէ կը յայտարարէ ներկայիւս որ կրօնական ժողովը երբէք չճանաչէր այն պսակները, այլ զամենն ալ անվաւեր և ապօրէն կը համարի, և յետ այսօրիկ ամենայն միջոց ի գործ պիտի դնէ այս օրինակ պսակեալները խուզարկելով հարկ եղածը տնօրինելու:

—«Արշալոյս Արարատեան» լրագիրը հաղորդում է հետևեալը՝ Բարձրագոյն հրամանաւ, գաբրիէն յոտար երկիրս յուղարկելու արգիլքը ջնջվեցաւ, սակայն միւս արմատեաց համար եղեալ արգելումն (եասաղ) հաստատուն և անփոփոխ կը մնայ:

—Նոյն լրագրում կարդում ենք՝ կը լսենք թէ իտալիոյ կառավարութիւնն քաղաքիս (երեւի Չմիւռնայի) Մխիթարեան վարդապետաց դպրոցին երկու վարձատրութիւն սահմաներ է, յորոց մէկը 140 ֆրանքի և միւս 80 ֆրանքի: Այս քաջալերական վարձատրութիւնքն պիտի շնորհուին երկուց աշակերտաց, որք ամենէն յառաջադէմ հանդիսացան այս տարի յուսումն իտալական լեզուին:

—Կ. Պօլսի Պարսից դեսպան վսեմ. Մօհսին խան զօրապետը, հրաման տուած է իր դիւանապետին, որ Կ. Պօլսում բնակող պարսիկ հպատակների թւահամարը անէ: Ասում են թէ սորա նպատակն է վերադարձնել Պարսկաստան այն պարսիկներին, որք իրանց ապրելու միջոցները չեն կարողանայ ապացուցանել:

—«Մասիսը» հաղորդում է հետևեալը՝ «Լըվընթ Թայմզ» լրագիրը, որ վսեմ. Խալիլ Շէրիֆ փաշայի հասարակային և առանձնական կենաց վրա անհաճոյ կամ սխալ հրատարակութիւններ ըրած ըլլալուն պատճառաւ երկամսեայ դադարման պատիժ ստացած էր, նոյն Խալիլ Շէրիֆ փաշայի բարեխօսութեամբ ներում գտնելով, այսօր վերստին հրատարակիլ սկսաւ:

—Լրագիրները հաւատացնում են, որ եւրոպական տէրութիւնները միմեանց հետ համաձայնվել են Սպանիայի ծովեզերները հսկելու համար իրանց նաւախմբերը այդտեղ ուղարկելու:

—„Köln. Zeitg.“ լրագրին հաղորդում են Ամերիկայից որ յուլիսի 25 մի հեղեղ ոչնչացրեց Էուրեկա քաղաքի (Նեվադա նահանգի) 30 տներ, և 30 մարդ ջրերի զոհ դարձան:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Փարիզից գրում են մեզ՝ արտասահմանում նորերումս մի երիտասարդ այնպէս է բերում խօսակցութիւնը մի հայ-օրիորդի հետ, որ հարցնում է նրանից՝ ասացէք խնդրեմ, խօսում էք արդեօք հայերէն:—«Ոչ պարոն, համարձակ պատասխանում է օտար լեզվով օրիորդը, ես լուսաւորված եմ»—Ներեցէք, օրիորդ, եթէ գիտնայի, որ դուք լուսաւորված էք, չարունակում է երիտասարդը, այդպիսի հարց չէի համարձակվի առաջարկել ձեզ...

***

Դարաչիչագից գրում են մեզ՝ լուսաւորված հայ երիտասարդների շրջանում խիստ առաջադիմութիւն է արած թղթախաղը... ամբողջ օրերը և գիշերները իրենց նուիրած են այդ գեղեցիկ և խելք զարգացնող պարապմունքին... Խեղճ հայ կօպիտ աշխատող ժողովուրդ.. դու մթէ սրանցից ես սպասում քեզ համար բարոյական և մտաւոր վերանորոգութիւն...

***

Անգլիական լրագիրները յայտնում են երևելի ճանապարհորդ, դօկտոր Բիկի մահը: Հանգուցեալ ծնուեցաւ Լօնդօնում 1800 թ. հոկտեմբերի 10-ին: Առաջ ապրում է Սակսօնիայում, յետոյ սուրբ Մավրիկիի կղզու վրա, որտեղ առուտուրով է պարապում, իսկ 1836—1839 կատարում է Անգլիայի կօնսուլի պաշտօնը Դրեզդենում: Նա դուրս եկաւ ծառայութիւնից Աբիսինիայում երկար և վտանգաւոր ճանապարհորդութիւն անելու: Հազար ու մէկ արգելքների առաջն առնելով նա մենակ հասաւ մինչև Ֆօա և յետոյ մայոր Գարվիսի հետ գնաց երկրի խորքը և եկաւ Զայլան: Դօկտոր Բիկը շատ գիտնական գրող էր. նա հրատարակեց մի քանի գրուածներ օրինակ «Նիլ գետի և նրա ճիւղերի վրա փորձը», Անգլիայի կառավարութիւնը տալիս էր նրան տարեկան 100 լիվր ստերլինգ:

***

Փարիզի ուռելեղէն ծախողներից մի քանիսը գանգատուել են առաջուայ թագուհի Իզաբելայի վրայ, որովհետև նրա գլխաւոր խոհարարը վաճնել էր արքայական խոհանոցի համար տուած փողերը և փախել:

***

„Times“ լրագիրը հաղորդում է, որ Մալվերն—Լիւկում, Վօրչըստրօի մօտ գոյացաւ ծիածան լուսնի ճառագայթներից: Այդ բնութեան երևոյթը կարելի էր տեսնել գրեթէ կէս ժամ:

***

„France“ հաղորդում է, որ Էրմէնվիլ ամրոցը, որտեղ մեռում էր Ժան—Ժակ Րուսսօն պէտք է ծախուի աճրդախօսութիւնով և գին է դրած 1,200,000 ֆրանկ: Այդ ամրոցը տեսնելու միշտ գնում էին Րուսսօի պաշտողները:

***

Անգլիական լրագիրներից „Daily Telegraph“ տպվում է 170,000 օրինակ, „Standart“ իր երեկոյեան թերթի հետ միասին՝ 140,000 օրինակ, „Dailu News“ 90,000, „Times“ 70,000 „Morning Post“ 35,000 „Echo“ 80,000: Լօնդօնի մէջ ամեն օր լրագիրների վաճառվող համարների թիւը հասնում է մինչև 569,000:

***

Չինաց կայսրը հրամայել է հաւաքել և տպել Չինաստանի հին ազգային բանաստեղծութիւնները, որք կազմելու են 200 հատոր: Ասում են, որ նրա սեփական մատենադարանը 400.000 հատորից աւելի գիրք ունի:

***

Նորերումս երևելի աշխարհագէտ Պետերման մի գիրք հրատարակեց: Այդ գիրքն ամփոփումէ իր մէջ դօկտոր Րադդէի դասախօսութիւնները կովկասի վրա և երեք հատ քարթէզ: „Dr. Radde. Vier Vortraege über den Kaukasus.“—Gotha. $1^1/_3$ thlr.

***

Ասում են, որ մի գիշեր Թիֆլիսի Հաւլաբար թաղում սկսել են ամեն կողմից քարեր գցել մի տան վրա և նրա պատուհանները կոտրատել: Գալիս են ոստիկանութեան ծառայողներ, բայց ոչ ոքի չեն գտնում: Վերջապէս պառաւները վճռում են, որ այդ քարերը գցում են բակում գտնուող թզենու վրայից սատանաներ: Միւս օրը տան մէջ կենողները յայտնում են տան տիրոջը, որ նրանք կը փոխեն բնակարանը եթէ թզենու ծառը չեն կտրի: Տանտէրը խոստանում է կատարել նրանց ցանկութիւնը:

***

Մի խեղճ տասն և ութ տարեկան երիտասարդ աշխատաւորից Քաղաքային Վարչութիւնը պահանջում է, որ կամ վճարէ իւր եղբօր համար տուրք կամ յայտնէ եղբօր բնակութեան տեղը: Երիտասարդի եղբայրը վաղուց մեռել է և նրան թաղել է քաղաքից շատ մօտ գտնուած Թ.... գիւղի քահանան: Երիտասարդին բաւական է այդ քահանայի վկայութիւնը նորա եղբօր թաղման մասին, որ էլ չը պահանջեն նրանից տուրքը, բայց քահանան յայտնի չէ ինչ պատճառով չէ տալի այդ վկայութիւնը և շատ անվայել կերպով վարվումէ երիտասարդի հետ, որը դիմել է մեր պաշտպանութեանը: Մենք կարող ենք միայն յայտնել այս իրողութիւնը, յուսալով որ քահանայի այդպիսի ապօրինի վարմունքի վրա ուշադրութիւն կը դարձնուի: Եւ կարծում ենք որ յիշուած գործի մասին պօլիցիայի վկայութիւն բաւական կը լինի: Մեզ յայտնի է, որ երիտասարդը հոգում է իւր պառաւ այրի մօր ապրուստը և այժմ պարապմունք էլ չունի:

***

Սուրամից մեզ գրում են, որ այնտեղի ծրխական դպրոցում այս տարի հարցաքննութիւններ չեն եղել:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

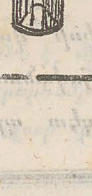

ՇԱՄՊԱՅՆ ԳԻՆՈՒ ՇԻՇ (բուտիլկա)

10 ԿՕՊԷԿՈՎ ՀԱՏԸ

Նոյնպէս և այլ ապակեղէն ամաններ, գործարանի գներով, մեծ քանակութեամբ (օպտով) կարելի է ստանալ Գուսարէքի ապակու գործարանի պահեստի մէջ Թիֆլիսում, Դվօրցովի փողոցի վրա, Արծրունու գալէրէում, Իչկսէլբիրտ եղբայրների գրասենեակում № 168. Նոյնտեղ ընդունվում են պատուէրներ և զանազան ապակեղէնի համար:

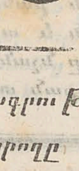

3 (20)

ՐԱՖՖԻ

«ՓՈՒՆՋ»

Երկրորդ Հատոր

Ծախվում է «Մշակի» խմբագրատան մէջ և Թիֆլիսի ամեն հայ գրավաճառների մօտ:

Գինն է 1 րուբլ 50 կօպ.

«Փունջի» Առաջին Հատորը գնել ցանկացողները դարձեալ կարող են դիմել նոյն տեղերին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ «ՆԱԴԵԺԴԱ» ԸՆԿ. ԹԻՖԼԻՍԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ յայտնում է պ. պ. ուղարկողներին, որ ընկերութեան գործակալութիւնների Կ. Պօլսում և Մարսէլում բացուելու պատճառով, ընկերութիւնը ընդունում է ամեն տեսակ բեռներ յիշեալ տեղերը հասցնելու, նոյնպէս և արտասահմանի այլ տեղերը, ուր գտնվում են ընկերութեան գործակալութիւնները:

Գրասենեակի կառավարիչ

Մ. Պիվօվարօվ:

2 (4)

Մամուլի տակից դուրս եկաւ և ծախվում է պ. Վարդանեանի և ընկ. գրավաճառանոցում և „Մշակի“ խմբ. Նիկողայոս Տէր-Ղևոնդեանի «ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ» առաջին տարուայ երրորդ տպագրութիւնը այլ և այլ փոփոխութեամբ, յաւելուածներով, գծագրութեան օրինակներով, գրչագիր այբենարանով և պատկերազարդ (100 մօտ պատկերներով բնագրի վերայ):

Գինն է հատով առնողի համար 45 կ.

10—50 առնողներին . . . 43 կ.

50—100 առնողներին . . . 40 կ.

Գծագրութեան օրինակների, գրչագիր այբենարանի և պատկերների փորագրութիւնը շատ թանկ նստելով, աշխատասիրողը ստիպուեցաւ այս անգամ գրքի գինը հինգ կոպ. աւելի նշանակել:

3 (4)

ԱՄԵՆԱԱՐԺԱՆ ԳՆՈՎ ԼԱՄՊԱՆԵՐ

Թիֆլիսի յարգոյ հասարակութեանը ծանօթ են ԼԱՄՊԱՆԵՐՍ, որոնք ամեն տեղ մեծ ընդունելութիւն գտան իւրեանց յարմարութիւնով և գլխաւորապէս անվտանգ լինելով, ես այժմ թողնումեմ ՇԱՏ ԱՐԺԱՆ ԳՆԵՐՈՎ, որպէս զի այժմ, որ ճանապարհորդումեմ Եւրօպայի նշանաւոր քաղաքներ, պատրաստել տամ վերջին տեսակներից մեծ քանակութիւն, որոնք աւելի յարմարաւոր և դիւրին գործածելի կարող են լինել:

Ե. Ծատուրեանց

Փոխարքայի տան հանդէպ պ. Շաբուրովի տներում և Միխայլովսկի կամուրջի վրա, Վարանցովի արձանի հանդէպ:

ԴՈՒՐՍ ԵԿԱՒ

Քերականութիւն

ՄԱՅՐԵՆԻ (աշխարհաբար) ԼԵԶՈՒԻ

Ս. Պալասանեանի

Ծախվում է Թիֆլիսի բոլոր գրավաճառների և հեղինակի մօտ: Նոյնպէս և „Մշակի“ խմբագրութեան մէջ: Գաւառներից ցանկացողները կարող են դիմել Առևտրական Բանկի գիրեկտօր պ. Եգոր Յովհաննիսեանին:

ԳԻՆՆ է 50 ԿՕՊ.

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 7 Августа 1874 г. Типографія Меликова и К-°

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ